

**POSŁUGA CHARYTATYWNA
KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE**
**Raport z pierwszego ogólnopolskiego badania kościelnych instytucji
oraz organizacji charytatywnych**

Warszawa 2015

Opracowanie: ks. Wojciech Sadłoń SAC

Konsultacje: dr Lucjan Adamczuk

Realizacja badania: Mirosława Osytek

Obsługa techniczna: mgr Robert Stępisiewicz

Badanie zostało zrealizowane przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC na zlecenie Caritas Polska. Przeprowadzenie badania było możliwe dzięki współpracy z dyrektorami Caritas Polska ks. dr. Marianem Suboczem oraz o. dr. Hubertem Matusiewiczem OH. Zostało zrealizowane dzięki o. Kazimierzowi Malinowskiemu OFMConv – sekretarzowi Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich oraz s. Barbarze Kulikowskiej z Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich. Wyrazy wdzięczności należą się również ks. dr. Zbigniewowi Zebmrzuskiemu - Dyrektorowi Caritas Archidiecezji Warszawskiej za przekazane uwagi do opracowanego narzędzia badawczego, ks. prof. Wiesławowi Przygodzie za udostępnienia swoich publikacji naukowych, sekretarzom prowincji zakonnych, pracownikom kurii diecezjalnych oraz poszczególnych instytucji, którzy odpowiedzialni byli za przekazywanie danych, a także pracownikom Głównego Urzędu Statystycznego, przede wszystkim Małgorzacie Goś-Wójcickiej oraz Joannie Marzęckiej za udostępnienie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego (ISKK) jest pierwszym w Polsce ośrodkiem badań nad religijnością oraz duszpasterstwem. Założony został w 1972 r. przez Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego (Księża Pallotyni). Współpracuje z Głównym Urzędem Statystycznym oraz Konferencją Episkopatu Polski.



Spis treści

WSTĘP.....	4
1. PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA.....	5
2. ETAPY REALIZACJI BADANIA	7
3. DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUCJI CHARYTATYWNYCH KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO	9
4. POSŁUGA CHARYTATYWNA ORGANIZACJI PARAFIALNYCH	13
5. PODSTAWOWE WNIOSKI	16
Załącznik: wykaz charytatywnych dzieł instytucjonalnych Kościoła katolickiego w Polsce	17

WSTĘP

W 2013 roku Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego wspólnie z Głównym Urzędem Statystycznym opracowywał publikację prezentującą działalność Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1991-2011. Wydawcy oraz autorzy postawili sobie ambitny cel zebrania wszystkich dostępnych danych na temat Kościoła katolickiego w Polsce za okres ostatnich dwudziestu lat. W wyniku przeglądu dostępnych danych statystycznych, okazało się, że wśród różnych wymiarów Kościoła, jedną z najslabiej zbadanych i opisanych jest postługa charytatywna. Było to szczególnie zaskakujące nie tylko wobec faktu, że postługa charytatywna (*caritas*) stanowi zasadniczo jedną z trzech podstawowych funkcji Kościoła, ale też dlatego, iż Kościół katolicki jest jedną z podstawowych instytucji prospołecznych w Polsce. Wspomniany brak wyczerpujących danych wynika z faktu, że do tej pory ani Kościół, ani instytucje publiczne nie prowadziły całościowego monitoringu działalności charytatywnej instytucji kościelnych w Polsce.

W związku z tym uznano za wskazane uzupełnić tę białą plamę oraz w sposób całościowy opisać liczbowo zakres oraz formy prowadzonej przez Kościół katolicki w Polsce postługi charytatywnej. Wspólnie z Caritas Polska opracowany został wstępny projekt badania, przedstawiony później Komisji Charytatywnej Konferencji Episkopatu Polski oraz biskupom zebranych na konferencji plenarnej Episkopatu Polski w Warszawie w 2014 r. Podjęta inicjatywa napotkała jednak szereg trudności, przede wszystkim natury metodologicznej. Podstawowym problemem była wielka różnorodność oraz rozproszenie, a w ślad za tym również brak precyzyjnej terminologii oraz jednoznacznego nazewnictwa prowadzonej przez Kościół działalności charytatywnej. Sama postługa charytatywna nazywana bywa niejednokrotnie „działalnością dobroczynną”, czy „społeczną” i to nie tylko w języku potocznym, ale również w oficjalnych dokumentach. Dodatkowym problemem, który napotkano już w trakcie realizacji badania było przekonanie, że działalność charytatywna musi być podejmowana bez zewnętrznego źródła finansowania. Działalność charytatywną Kościoła utożsamiano niejednokrotnie z pracą społeczną (wolontariatem).

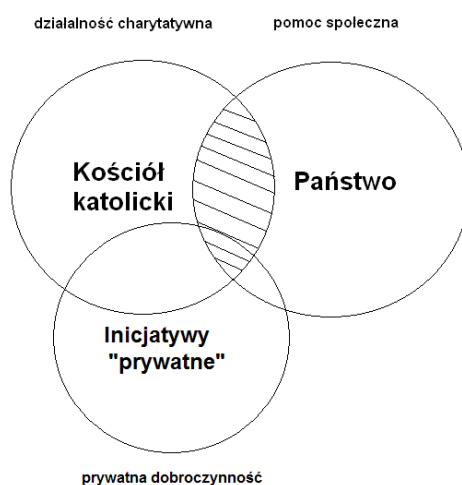
Mimo tych trudności, w 2015 roku udało się zakończyć realizację pierwszego w Polsce badania działalności charytatywnej Kościoła katolickiego. Niestety z powodu trudności dotarcia do wszystkich podmiotów charytatywnych Kościoła, wyniki mają jedynie charakter szacunkowy. Niniejsze opracowanie ma wyłącznie charakter sprawozdawczo-statystyczny. W związku z tym, zawarte w nim treści nie mają konsekwencji natury prawnej.

1. PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA

Posługa charytatywna (*caritas*) stanowi część podstawowej misji Kościoła (*diakonii*) oraz działalności społecznej Kościoła, do której zalicza się również edukację oraz kulturę. Posługę charytatywną Kościoła określają liczne przepisy zarówno prawa cywilnego: *Ustawa o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP* (1989 r.), *Ustawa o stowarzyszeniach* (1989 r.), *Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (2003 r.), *Ustawa o pomocy społecznej* (2004 r.), *Ustawa o zatrudnieniu socjalnym* (2003 r.) oraz kościelnego: *Kodeks Prawa Kanonicznego* (kan. 298-329) oraz jeden z ostatnich dokumentów – *Motu proprio* Benedykta XVI *Intima Ecclesiae natura* (2012 r.).

Zaproponowana przez ks. prof. Wiesława Przygodę¹ definicja określa posługę charytatywną Kościoła katolickiego jako „zespół zadań i czynności wynikających z Bożego przykazania miłości oraz adekwatnych do potrzeb ludzi cierpiących z powodu materialnego lub duchowego ubóstwa, mających na celu zmniejszenie i usuwanie wszelkiego niedostatku z życia ludzi oraz udzielanie im pomocy niezbędnej do zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych i osiągnięcia odpowiedniego rozwoju osobowego”. Definicja ta uwypukla przede wszystkim motywację oraz cel działania. W badaniach – szczególnie statystycznych – motywacje nie są bezpośrednio dostępne, dlatego z konieczności przyjęta definicja została uproszczona i za posługę charytatywną uznano **działalność realizowaną w obrębie instytucji lub organizacji Kościoła katolickiego adresowaną do osób potrzebujących pomocy**. Wskazuje ona na instytucjonalny związek posługi charytatywnej z instytucją Kościoła. Pomija natomiast działalność podejmowaną poza instytucjami oraz organizacjami Kościoła katolickiego, ale inspirowaną wartościami chrześcijańskimi (np. świecka fundacja odwołująca się do wartości chrześcijańskich).

Z punktu widzenia funkcjonowania różnych obszarów życia społecznego, posługa charytatywna realizowana przez Kościół katolicki częściowo pokrywa się z dwoma odmiennymi formami aktywności społecznej: pomocą społeczną stanowiącą realizację polityki społecznej państwa oraz spontanicznej (prywatnej) działalności prospołecznej. Z tą pierwszą działalność charytatywna Kościoła katolickiego łączy się przede wszystkim poprzez wspólny cel, jakim jest pomoc potrzebującym, z tą drugą natomiast dodatkowo jeszcze poprzez motywację.



¹ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastorlane*, KUL 2004.

Posługa charytatywna Kościoła katolickiego obejmuje pomoc osobom starszym uzależnionym, niepełnosprawnym, bezdomnym, uchodźcom. Ponadto zalicza się do niej: pomoc doraźną, prowadzenie pomocy żywnościowej i wypożyczalni sprzętu medycznego, pomoc psychologiczną i rodzinną, świadczenie usług medycznych. Posługa charytatywna dotyczy w pewnym zakresie również dzieci i młodzieży (za wyjątkiem edukacji) oraz bezrobotnych (przede wszystkim aktywizację społeczno-zawodową). Tak rozumianą posługę charytatywną w Polsce realizują następujące podmioty katolickie:

- **Osoby prawne Kościoła katolickiego**, czyli działające na podstawie *Umowy o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w RP z 1989 r.* podmioty takie jak diecezje, zakony, parafie, Caritas Polska.
- **Instytucje wyznaniowe**, czyli podmioty uzyskujące osobowość prawną w oparciu o osoby prawne Kościoła katolickiego (np. diecezjalne i zakonne fundacje).
- **Instytucje społeczne i stowarzyszenia** powołane jako świeckie podmioty cywilnoprawne na podstawie *Ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie z 2003 r.* oraz *Ustawy z 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*. Kościół katolicki reguluje ich funkcjonowanie w Motu proprio Benedykta XVI *Intima Ecclesiae natura* z 2012.
- **Organizacje kościelne**, które nie posiadają osobowości prawnej i działają przede wszystkim przy parafiach (organizacje parafialne).

Oznacza to, że w praktyce posługa charytatywna Kościoła katolickiego w Polsce realizowana jest przede wszystkim na dwóch, stosunkowo niezależnych poziomach:

- **Instytucji charytatywnych** (diecezjalnych oraz zakonnych), które podejmują różnego typu działalność (tzw. **dzieła charytatywne**)
- **Organizacji parafialnych.**

2. ETAPY REALIZACJI BADANIA

Prezentowane w raporcie wyniki pochodzą zarówno z prowadzonych regularnie przez ISKK badań parafii w Polsce, jak i przeprowadzonego w 2015 r. (z danymi za rok 2014) nowego badania instytucji charytatywnych Kościoła katolickiego.

Badanie instytucji charytatywnych zrealizowane zostało w dwóch etapach. W pierwszej kolejności instytucje charytatywne zostały poddane **ewidencji**. Etap ten polegał na zebraniu za pośrednictwem kurii diecezjalnych oraz sekretariatów prowincji zakonnych (żeńskich i męskich) danych wszystkich podmiotów, które realizują działalność charytatywną. Od wszystkich podmiotów prowadzących działalność charytatywną zbierane były następujące informacje: nazwa podmiotu, organ nadrzędny oraz dane teleadresowe. W drugim etapie – **spisowym** - badane były już bezpośrednio diecezjalne i zakonne dzieła charytatywne. Badanie spisowe realizowane było z wykorzystaniem elektronicznego formularza sprawozdawczego. Zostało ono przeprowadzone w okresie od marca do lipca 2015 r. Do placówek, które nie zrealizowały badania w formie elektronicznej, wysłany został papierowy formularz. Etap spisowy badania został zamknięty 15 lipca 2015 r.

The image shows a screenshot of a web-based survey form. The header is blue with white text: "Działalność charytatywna Kościoła katolickiego w Polsce w 2014 r." Below the header, there is a grey box containing the following text: "Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego we współpracy z Komisją Charytatywną Konferencji Episkopatu Polski oraz Caritas Polska przeprowadza pierwsze ogólnopolskie badanie działalności charytatywnej Kościoła katolickiego w Polsce. Celem badania jest wskazanie zakresu oraz form chrześcijańskiej służby miłości w naszym kraju." Below this, there is a request to complete the form by May 20, 2015, and contact information for the Institute of Catholic Church Statistics. At the bottom, there are two buttons: "Zakończ i usuń odpowiedzi" and "Wczytaj niedokończoną ankietę". A "Dalej" button is also visible in the bottom right corner.

Fot.1. Skan panelu otwierającego formularz elektroniczny.

W celu uzupełnienia zebranych danych, wykorzystane zostały dane Głównego Urzędu Statystycznego pochodzące z badania jednostek trzeciego sektora (na formularzu SOF-1) oraz domów opieki oraz placówek pieczy zastępczej.

Badaniem ewidencyjnym zostały objęte wszystkie diecezje (44) oraz prowincje (jurysdykcje) zakonów żeńskich (153) oraz męskich (75). W 20 badanych jednostkach nie występowały żadne dzieła charytatywne. Z 113 jednostek nie uzyskano informacji (42%). Należy zakładać, że większa część jednostek zakonnych (niż wskazuje na to odsetek braków danych) nie prowadzi działalności charytatywnej. Istnieje bowiem około 16% jednostek zakonnych, które liczą mniej niż 10 osób i praktycznie nie wykazują aktywności i z którymi nie udało się skontaktować na etapie badania ewidencyjnego. Poziom pokrycia ewidencjonowanej populacji wyniósł (po odliczeniu najmniejszych jednostek 73%.

Tab. 1. Struktura ewidencjonowanej populacji oraz poziom realizacji badania ewidencyjnego

Kategoria	Ogółem	Poziom pokrycia ewidencjonowanej populacji		Brak danych		Instytucje charytatywne			
		N	%	N	%	Występują		Nie występują	
						N	%	N	%
Ogółem	272	159	58,5%	113	41,5%	139	51,1%	20	7,4%
Diecezje	44	44	100,0%	-	-	44	100%	-	-

Zakony żeńskie	153	77	50,3%	76	49,7%	64	41,8%	13	8,5%
Zakony męskie	75	38	50,7%	37	49,3%	31	41,3%	7	9,3%

Tab. 2. Struktura ewidencjonowanej populacji oraz operatu do badania spisowego

Kategoria	Populacja do ewidencji	Poziom pokrycia ewidencjonowanej populacji	Poziom pokrycia	Liczba zewidencjonowanych instytucji	Poziom pokrycia po wyłączeniu najmniejszych podmiotów	Szacowa na liczba instytucji
Ogółem	272	159	0,585	607	0,727	835
Diecezje	44	44	1,0	156	1,0	156
Zakony żeńskie	153	77	0,503	286	0,663	430
Zakony męskie	75	38	0,506	165	0,666	249

W zewidencjonowanych podmiotach działało w 2014 r. 607 instytucji charytatywnych. Uwzględniając braki danych w ewidencji, można zakładać, że w Polsce **działa 835 kościelnych instytucji charytatywnych**, w tym 430 instytucji prowadzonych przez zakony żeńskie, 249 instytucji prowadzonych przez zakony męskie oraz 156 instytucji diecezjalnych. Przy tym należy pamiętać, że w strukturach diecezjalnych pod jedną instytucją charytatywną (Caritas diecezjalna) kryje się niejednokrotnie wiele dzieł.

Tab. 3. Struktura operatu do badania spisowego i poziom realizacji badania spisowego

Kategoria	Operat	Realizacja badania	
	N	n	W procentach
Ogółem	607	439	72,3%
Diecezje	156	91	58,3%
Zakony żeńskie	286	239	83,6%
Zakony męskie	165	91	55,2%
Nie dotyczy	x	18	4,3%

Poziom realizacji badania spisowego wyniósł 72%. W przypadku 13 jednostek wykazano, że nie prowadzą działalności charytatywnej (sprawozdanie negatywne potwierdzone) i nie powinny znaleźć się w operacie badania. W zewidencjonowanym wykazie było również 5 podmiotów, które nie spełniały przyjętej definicji instytucji charytatywnej Kościoła katolickiego. Były to przedszkola prowadzone przez żeńskie zgromadzenia zakonne. Do ważenia uzyskanego w badaniu zbioru danych użyto wag analitycznych, liczonych według poniższego schematu.

Tab. 3. Wagi populacyjne wykorzystane do ważenia zbioru z badania spisowego

Kategoria	Operat do badania	Jednostki zrealizowane	Odsetek	Waga
Ogółem	835	421*	0,54	x
Diecezje	156	91	0,58	1,71
Zakony żeńskie	430	239	0,56	1,79
Zakony męskie	249	91	0,36	2,73

* - po odliczeniu „nie dotyczy”.

3. DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUCJI CHARYTATYWNYCH KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Z przeprowadzonego badania wynika, że w Polsce w 2014 r. działało **835** instytucji charytatywnych Kościoła katolickiego². Większość instytucji charytatywnych Kościoła katolickiego prowadzi zakony żeńskie (432 - 52%). Również liczba prowadzonych przez zakony męskie instytucji jest większa (249 – 30%) niż diecezjalnych (19%, 154). Nie należy jednak zapominać, jak zostało to wskazane już we wstępie, że organizacja działalności charytatywnej w diecezjach jest znacznie bardziej scentralizowana w formie diecezjalnych Caritas. Oznacza to, że różne dzieła działające w diecezji formalnie funkcjonują jako jeden, indywidualny podmiot. Podmioty zakonne w większości podlegają prowincjom zakonnym (74%). Jedynie co czwarty (26%) charytatywny podmiot zakonny podlega bezpośrednio domowi generalnemu.

Tab. 4. Struktura instytucji charytatywnych według organu prowadzącego

Organ prowadzący	Częstość	Procent
Ogółem	835	100,0
Diecezja	154	18,5
Zakon męski	249	29,8
Zakon żeński	432	51,7

835 instytucji charytatywnych prowadzi około **5 tys.** różnych **dzieł** charytatywnych. W podziale na diecezje³ dzieła charytatywne rozkładają się nierównomiernie. Wyraźnie dominują duże ośrodki miejskie oraz diecezje, w których skupiają się zgromadzenia zakonne.

Tab. 5. Liczba dzieł charytatywnych według diecezji

Diecezja	Liczba dzieł
Ogółem	5158
białostocka	114
bielsko-żywiecka	64
bydgoska	7
częstochowska	56
drohiczyńska	17
elbląska	29
ełcka	23
gdańska	234
gliwicka	59
gnieźnieńska	20
kaliska	54
katowicka	307
kielecka	248
koszalińsko-kołobrzeska	143
krakowska	620
legnicka	40
lubelska	118
łomżyńska	33
łowicka	38

² Wyniki przeprowadzonego badania potwierdzają dane Głównego Urzędu Statystycznego (badanie na formularzu SOF-1). Wynika z nich, że w 2012 r. działało 805 instytucji charytatywnych Kościoła katolickiego.

³ W podziale diecezjalnym został pominięty ordynariat polowy, ze względu na nietrytorialny charakter oraz diecezje obrządku grecko-katolickiego.

łódzka	164
opolska	159
pełplińska	40
płocka	104
poznańska	79
przemyska	45
radomska	316
rzeszowska	14
sandomierska	102
siedlecka	50
sosnowiecka	53
szczecińsko-kamieńska	219
świdnicka	65
tarnowska	68
toruńska	221
warmińska	24
warszawska	450
warszawsko-praska	321
włocławska	114
wrocławska	93
zamojsko-lubaczowska	11
zielonogórsko-gorzowska	216

Z działalności instytucji charytatywnych Kościoła w 2014 roku korzystało łącznie około **2,9 miliona beneficjentów**, których nie należy jednak mylić z jednostkowymi osobami⁴. Pod względem liczby prowadzonych dzieł, najwięcej służy dzieciom i młodzieży (1372). Są to przede wszystkim różnego rodzaju świetlice oraz kluby młodzieżowe. Również pomoc bezdomnym (897) oraz pomoc doraźna (861 dzieł), na którą składają się przede wszystkim różnego rodzaju noclegownie oraz jadłodajnie stanowi istotną kategorię działalności charytatywnej Kościoła.

Tab. 6. Dzieła charytatywna według kategorii

Kategoria dzieł	Liczba dzieł
Ogółem	5158
Dzieci i młodzież	1372
Bezdomność	897
Pomoc doraźna	861
Niepełnosprawność	494
Pomoc żywnościowa	457
Usługi medyczne	416
Osoby starsze	404
Uzależnienia	146
Bezrobotni/aktywizacja zawodowa	82
Migranci i uchodźcy	29

Biorąc pod uwagę beneficjentów, największy segment usługi charytatywnej stanowi pomoc doraźna, z której w 2014 r. korzystało 1 116 tys. beneficjentów oraz pomoc żywnościowa , z

⁴ Liczba beneficjentów została naliczona jako suma jednostek korzystających z poszczególnych dzieł oddzielnie. Oznacza to, że te same osoby mogą być zliczone w jednej kategorii kilkakrotnie lub te same osoby mogą występować w różnych kategoriach (np. w jadłodajni w której codziennie korzystają te same osoby).

której korzystało 650 tys. beneficjentów. Znacznie mniej beneficjentów korzysta z wymagających rozwiniętej infrastruktury usług medycznych (442 tys.). Posługa charytatywna Kościoła katolickiego w 2014 r. docierała do 286 tys. beneficjentów z grupy dzieci i młodzieży, 203 tys. beneficjentów z grupy bezdomnych, 121 tys. beneficjentów z grupy niepełnosprawnych, 91 tys. beneficjentów z grupy osób starszych, 23 tys. beneficjentów z grupy uzależnionych, 6 tys. beneficjentów z grupy bezrobotnych oraz 5 tys. beneficjentów z grupy migrantów i uchodźców.

Tab. 7. Beneficjenci posługi charytatywnej według kategorii

Forma pomocy	Liczba beneficjentów
Ogółem	2992883
Pomoc doraźna	1162191
Pomoc żywnościowa	650595
Usługi medyczne	442298
Dzieci i młodzież	286241
Bezdomność	203962
Niepełnosprawność	121496
Osoby starsze	91133
Uzależnienia	23005
Bezrobotni/aktywizacja zawodowa	6401
Migranci i uchodźcy	5561

W prowadzonych przez Kościół katolicki charytatywnych dziełach zatrudnionych (na podstawie umowy) było 33 tys. osób. Średnio na jedną instytucję przypada 41 zatrudnionych pracowników. Liczba osób niebędących pracownikami, które w 2014 r. podejmowały pracę społeczną (wolontariusze) na rzecz instytucji charytatywnych Kościoła wynosiła 88 tys. Średnio na instytucję przypadało 112 wolontariuszy. Łączną liczbę pracy społecznej tych wolontariuszy można szacować na 2,8 miliona godzin, co daje 1,7 tys. etatów przeliczeniowych⁵.

Tab. 8. Pracownicy, wolontariusze oraz liczba godzin pracy wolontariuszy

Kategoria	Liczba ogółem	Średnia na instytucję
Pracownicy	33014	41,39
Wolontariusze	88384	111,81
Godziny pracy wolontariuszy	2891588	3625,48

Najliczniejszą kategorię przychodów instytucji charytatywnych Kościoła katolickiego stanowią środki przekazane ze źródeł administracji samorządowej (24%). Równie często instytucjonalna działalność charytatywna Kościoła korzysta ze środków niepublicznych (np. darowizny i zbiórki) (23%). 15% źródeł przychodów stanowią środki pochodzące bezpośrednio z administracji rządowej (ministerstwa, urzędy wojewódzkie, NFZ). 14% źródeł przychodów stanowią środki z odpisu od podatku (tzw. 1%), 7% zbiórki publiczne. 4% stanowią środki z działalności gospodarczej, 2% z funduszy europejskich.

Tab. 9. Źródła przychodów instytucji charytatywnych

Źródła przychodów	N	Odsetek
Ogółem	2205	100,0%

⁵ Etaty pracy społecznej zostały obliczone poprzez podzielenie deklarowanych przez organizacje godzin pracy społecznej świadczonej w 2012 przez 1679 („Zatrudnienie i wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2012 r.”, GUS, Warszawa 2013).

Środki przekazane ze źródeł administracji samorządowej (m. in. urzędy marszałkowskie, urzędy gmin, powiatowe urzędy pracy, ośrodki pomocy społecznej)	533	24,2%
Środki z niepublicznych źródeł krajowych (w tym darowizny, zbiórki w parafii)	497	22,5%
Środki przekazane ze źródeł krajowej administracji rządowej (ministerstwa, urzędy centralne, urzędy wojewódzkie, NFZ)	329	14,9%
Środki z odpisu od podatku od osób fizycznych (tzw. 1%)	302	13,7%
Zbiórki publiczne	151	6,8%
Środki z działalności gospodarczej	85	3,9%
Środki z funduszy europejskich	53	2,4%
Inne	255	11,6%

4. POSŁUGA CHARYTATYWNA ORGANIZACJI PARAFIALNYCH⁶

W 11 tysiącach parafii w Polsce działa ponad 60 tys. organizacji parafialnych. W ciągu ostatnich lat liczba tych organizacji wyraźnie wzrastała. W 1998 roku liczba organizacji parafialnych wynosiła w Polsce 39 661. Od 1998 r. wzrosła również liczba osób w nich zaangażowanych z 2 103 tys. do 2 590 tys. w roku 2008 i 2 671 tys. w 2013 r. Organizacje te są bardzo różnorodne. Łącznie występuje około 2 tys. rodzajów tych organizacji⁷. Tak wysoka liczba wynika z faktu, że w ostatnich latach w Polsce obserwuje się intensywny proces powstawania wielu nowych organizacji. Większość z tych 2 tys. typów organizacji występuje wyłącznie w jednej parafii (61%). 35% spośród wszystkich rodzajów organizacji występowało przynajmniej w dwóch parafiach, ale nie więcej niż stu. Natomiast odsetek tych organizacji, które występowały w większej liczbie parafii niż 100 wynosi 4%.

Organizacje te prowadzą różnorodną działalność. Większość z nich ma charakter wyłącznie modlitewny i duchowy. Około 12% podejmowanej przez organizacje działalności to pomoc charytatywna.

Tab. 10. Rodzaje działalności organizacji parafialnych w 2008 r.

Rodzaj działalności	Ogółem
	N=1878
	W procentach
Ogółem	100,0
modlitwa i liturgia	52,5
pomoc charytatywna	11,8
działalność organizacyjna w parafii	11
formacja religijna	9,2
działalność kulturalna	7,5
organizacja czasu wolnego (w tym pielgrzymki)	6,4
działalność wydawnicza	0,7
inna	0,9

Organizacje parafialne poza młodzieżą adresują swoją działalność przede wszystkim do osób potrzebujących pomocy: ubogich (16%), osób w wieku emerytalnym (14%), osób niesamodzielnych i chorych (12%), osób samotnie wychowujących dzieci (10%), bezrobotnych (9%), wychodzących z uzależnienia (7%) oraz bezdomnych (6%).

Tab. 11. Beneficjenci działalności organizacji parafialnych w 2008 r.

Odbiorcy działalności	N	W procentach
Ogółem	1280	100%
Dzieci i młodzież	217	17,0%
Ubodzy	200	15,6%
Osoby w wieku emerytalnym	178	13,9%
Osoby niesamodzielne, przewlekłe lub nieuleczalnie chore	147	11,5%
Osoby samotnie wychowujące dzieci	125	9,8%
Bezrobotni	117	9,1%
Wychodzący z uzależnienia oraz ich rodziny	94	7,3%
Bezdomni	78	6,1%
Ofiary przemocy	43	3,4%
Inne	81	6,3%

⁶ Niniejsze dane pochodzą z prowadzonych systematycznie przez ISKK badań parafii oraz organizacji parafialnych.

⁷ Biorąc pod uwagę tzw. klasyfikację nazwową.

Jak wynika z badania organizacji parafialnych prowadzonego przez ISKK dla GUS w 2013 r. (za 2012 r.) do organizacji parafialnych, które prowadzą posługę charytatywną przynależy 665 tys. osób, w tym. 454 tys. aktywnych członków. Spełnianą przez członków organizacji parafialnych posługę charytatywną szacuje się na około 11 tys. etatów przeliczeniowych, zaś posługę wykonywaną przez osoby niebędące członkami na około 1 tys. etatów przeliczeniowych⁸. Niestety ISKK nie posiada dokładnej liczby beneficjentów posługi charytatywnej parafii. Wiadomo natomiast, że w działaniach charytatywnych Kościoła katolickiego na poziomie parafii w 2012 r. brało udział około 662 tys. osób nie przynależących do organizacji oraz, jak wykazało badanie działalności parafii na rzecz chorych z 2011 r., liczba chorych korzystających z pomocy parafii w ciągu roku wynosiła 668 tys., przy czym liczba ta obejmuje również chorych korzystających z pomocy duchowej (np. Komunia św.).

W organizacjach parafialnych nie stosuje się praktycznie porozumień wolontariackich. Ogólny udział kobiet w organizacjach w parafiach wynosi aż 66%, natomiast w działalności charytatywnej 50%. Organizacje działające charytatywnie zazwyczaj zakładane są przez duszpasterzy z parafii (57%) lub spoza parafii (13%). Znacznie rzadziej przez osoby świeckie (21%). Nieco mniej niż połowa organizacji parafialnych współpracuje z administracją samorządową w prowadzonej działalności charytatywnej (43%). Wśród organizacji parafialnych, które podejmują posługę charytatywną są takie, które prowadzą wyłącznie działalność charytatywną. Można je podzielić na dwa rodzaje:

1. Organizacje świadczące pomoc doraźną
2. Organizacje działające jako grupy wsparcia lub świadczące pomoc psychologiczną

Wśród organizacji świadczących pomoc doraźną największą jest Parafialny Zespół Caritas i Szkolne Koło Caritas, które działają łącznie w 4,9 tys. parafii i zrzeszają 63 tys. członków.

Tab. 12. Organizacje parafialne świadczące pomoc doraźną w 2013 r.

Nazwa organizacji	Liczba parafii	Liczba członkostw
Ogółem	5182	69418
Parafialny Zespół Caritas	4406	48870
Szkolne Koło Caritas	560	14774
Wolontariat	127	3069
Niepełnosprawni	9	304
Ochronka Parafialna	9	294
Poradnictwo Prawne	7	100
Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych Dorosłych	7	320
Maltańska Służba Medyczna	6	128
Diakonia Miłosierdzia	5	58
Stowarzyszenie Dobroczynności	3	41
Stowarzyszenie Niepełnosprawnych	6	384
Inne	37	1076

⁸ Etaty pracy społecznej zostały obliczone poprzez podzielenie deklarowanych przez organizacje godzin pracy społecznej świadczonej w 2012 przez 1679 („Zatrudnienie i wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2012 r.”, GUS, Warszawa 2013).

Wśród organizacji parafialnych działających jako grupy wsparcia oraz świadczących pomoc psychologiczną najczęściej występują Anonimowi Alkoholicy (312 parafii) oraz poradnictwo rodzinne (98 parafii).

Tab. 13. Organizacje parafialne działające jako grupy wsparcia w 2013 r.

Nazwa organizacji	Liczba parafii
Ogółem	456
Anonimowi Alkoholicy	312
Poradnictwo Rodzinne	98
Ochotnicy Cierpienia	18
Bractwo Trzeźwości	16
Wspólnota Trzeźwociowa	6
Stowarzyszenie Trzeźwości	6
Katolickie Centrum Pomocy Rodzinie	6
Poradnia Psychologiczna	5
Wspól.Ludzi Żyjących w Niesakramenta.Związ.Małżeń.	5
Amazonki	5
Anonimowi Hazardziści	5
Grupa Wsparcia dla Rodziców Dziecka Utraconego	5
Grupa Wsparcia Chorych	3
Anonimowi Narkomani	3
Dorośle Dzieci Alkoholików	3
Bractwo Trzeźwociowe	3
Anonimowi Seksoholicy	3
Bractwo Więzienne	2
Wspólnota Dzieci Niepełnosprawnych	2
Inne	13

5. PODSTAWOWE WNIOSKI

Przeprowadzone badanie było pierwszą próbą uzupełnienia brakującej wiedzy na temat posługi charytatywnej Kościoła katolickiego w Polsce oraz całościowego ujęcia tej działalności. Z punktu widzenia metodologicznego, badanie zostało zrealizowane na niskim poziomie i pozwala jedynie na ogólne szacunki dotyczące skali oraz zakresu posługi charytatywnej Kościoła katolickiego w Polsce.

Badanie potwierdziło, że posługa charytatywna Kościoła katolickiego odbywa się na dwóch względnie niezależnych poziomach: instytucjonalnym oraz lokalnym – przede wszystkim parafialnym. W ciągu roku działalność instytucji charytatywnych Kościoła obejmuje ponad 800 instytucji, 5 tys. różnego rodzaju dzieł i niemal 3 miliony beneficjentów, zaś na poziomie parafii trafia do ponad pół miliona osób.

Instytucje charytatywne są bardzo różnorodne, zarówno pod względem prawnym i sposobu funkcjonowania. Świadczona przez nie pomoc obejmuje przede wszystkim pomoc doraźną oraz kierowana jest do dzieci i młodzieży. Instytucje charytatywne opierają się głównie na płatnym personelu. Warto również dodać, że istnieje niewielka grupa podmiotów, które chociaż kojarzone bywają z Kościołem katolickim, celowo preferują funkcjonowanie jako instytucja pozakościelna.

Działalność organizacji parafialnych chociaż ma przede wszystkim charakter modlitewny i duchowy, obejmuje również pomoc charytatywną. Świadczona przez organizacje parafialne pomoc charytatywna trafia do ponad 600 tys. osób. Organizacje charytatywne pomagają przede wszystkim w sposób doraźny, jako grupy wsparcia oraz w zakresie pomocy psychologicznej. Opierają one swoją działalność niemal całkowicie na wolontariuszach.

Podsumowując, nasuwa się istotny wniosek, że Kościół katolicki można bez wątpienia uznać za największą instytucję charytatywną w Polsce.

Załącznik: wykaz charytatywnych dzieł instytucjonalnych Kościoła katolickiego w Polsce

Tab. 14. Dzieła realizowane oraz liczba beneficjentów przez instytucje charytatywne Kościoła katolickiego w Polsce w 2014 r.

Rodzaj dzieła	Liczba dzieł	Liczba beneficjentów
Pomoc doraźna		
Punkt Konsultacyjno-Informacyjny	126	56289
Jadłodajnia/Stołówka dla ubogich	270	844463
Środowiskowy Dom Pomocy	72	4087
Inne	393	257352
Dzieci i młodzież		
Żłobek	5	60
Świetlica socjoterapeutyczna	378	83743
Klub Młodzieżowy/Podwórkowy	105	32682
Ośrodek kolonijny/Organizacja kolonii, zimowisk	257	44723
Dom Dziecka	92	2078
Dom Matki i Dziecka	27	8224
Centrum Interwencji Kryzysowej	30	54893
Placówka Interwencyjna	21	451
Dom dla kobiet w okresie okołoporodowym	16	545
Ośrodek Adopcyjny	16	2294
Telefon zaufania	21	8630
Fundusz stypendialny	65	3834
Bursa	27	1329
Okno życia	67	160
Inne	245	42595
Osoby starsze		
Klub/Świetlica seniora	69	40229
Dom Pomocy Społecznej	160	9884
Środowiskowy Dom Samopomocy	67	27949
Inne	108	13071
Usługi medyczne		
Stacja Opieki/NZOZ	122	237312
Zakład Opiekuńczo-Lecznicy	63	5404
Hospicjum Domowe	61	36813
Hospicjum Stacjonarne	40	6332
Poradnia Środowiskowa	25	18125
Apteka/Punkt farmacji	19	8248
Inne	86	130064
Uzależnienia		
Ośrodek Terapii Uzależnień dla Młodzieży	10	255
Ośrodek Terapii Uzależnień dla Dorosłych	21	2236
Punkt Konsultacyjno-Informacyjny o Problemach Alkoholowych	62	15627
Inne	53	4887
Niepełnosprawność		
Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)	108	16729

Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ)	18	688
Ośrodek/Gabinet Rehabilitacyjny	81	32430
Wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego	116	35901
Centrum Opieki Diennej	16	951
Ośrodek Wychowawczy	34	12167
Inne	121	22630
Bezdomność		
Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn/Kobiet	61	23716
Noclegownia	28	21377
Ogrzewalnia	9	19
Przytulisko	16	627
Mieszkania chronione/Treningowe	121	671
Łaźnia	40	32918
Punkt wydawania odzieży	286	55734
Punkt pomocy doraźnej	302	65733
Inne	34	3167
Bezrobotni/aktywizacja zawodowa		
Centrum/Klub/Biurowo Aktywizacji Bezrobotnych	8	339
Kluby Integracji Społecznej	12	4092
Centrum Integracji Społecznej	15	853
Świetlica dla bezrobotnych	6	472
Spółdzielnie socjalne	20	229
Inne	21	416
Migranci i uchodźcy		
Centrum Pomocy Migrantom i Uchodźcom	15	4394
Dom dla Repatriantów	2	2
Inne	12	1165
Pomoc żywnościowa		
Magazyn PEAD	110	548149
Magazyn do przechowywania odzieży, sprzętu etc (inne niż PEAD)	92	64347
Inne	39	9662
Pomoc psychologiczna i rodzinna		
Poradnia rodzinna	40	5196
Poradnia psychologiczna	68	10764
Inne	108	12477